

Pannonhalma formabontó rekonstrukciója

Isteni minimalizmus

Augusztus 27-én újrászentelték a John Pawson angol sztárépítész tervei szerint restaurált pannonhalmi bazilikát. A kortárs minimalizmust könnyebb összebékíteni a középkorral, mint a szerzeteseket a művészettörténészekkel.

„Az imaterem az legyen, aminek a neve mondja. Ott mást ne csináljanak és ne is tartsanak.” Ezt a *Szent Benedek* regulájából vett idézetet választották mottónak a pannonhalmi bencés szerzetesek, amikor nemrég kidolgozták a középkori bazilika rekonstrukciójának koncepcióját. Már a mottóválasztás jelezte: az apátság nem éri be az évszázadok során egymásra rakódott rétegekből kialakult állapot konzerválásával, hanem szeretnék megváltoztatni a templom látképet.

Egy kiemelt nemzeti emlékhely rész átalakítása nem veszélytelen vállalkozás. A 996-ban Géza fejedelem alapította, *Szent István* által is gyakran felkeresett bencés kolostort már a XIX. században a magyar államiság egyik jelképének tekintették. Itt épült fel az egyik millenniumi emlékmű 1896-ban, és száz évvel később, alapításának ezredik évfordulóján „Pannónia szent hegyét” a világörökség részévé nyilvánították. Itt minden átalakítás kényes vállalkozás, s biztos ízlést, tapintatot és a részletekre való odafigyelést igényel.

Ugyanakkor Pannonhalma nem múzeum, hanem egy eleven szerzetesi közösség otthona. A rekonstrukciót hosszú vita előzte meg a „világi” szempontokat képviselő művészettörténészek és a szerzetesek között. Ennek során mindkét fél sebeket ejtett és kapott. 2007-ben feszült hangulatú tervtanácsi ülést tartottak Pannonhalmán, ahol *Marosi Ernő* akadémikus, a magyar művészettörténész szakma doyenje feldúltan közölte: elfogadhatatlan, hogy „házmesterek” döntsenek ilyen súlyú kérdésben. A bencéseknek ez érthetően rosszul esett. Ők ragaszkodtak ahhoz az elvhez, hogy Pannonhalmán a kolostort használó közösség szempontjai a mérvadók, minden más csak ezután következhet, ám azt nem vonták kétségbe, hogy terveikhez meg kell szerezniük az engedélyező hatóság, végső soron az állam hozzájárulását. *Németh Katalin* műemléki felügyelővel minden berendezési tárgy, tervezési részletkérdés ügyét végigharcolták. Az elhúzódó egyeztetési folyamat során mindkét fél kompromisz-

sumokat kötött, és az eredeti tervek jelentősen módosultak.

„Pannonhalma attól Pannonhalma, hogy mi itt vagyunk. Ezt minden vita ellenére a művészettörténészek is elismerték, noha előfordult, hogy azt mondták, inkább új templomot kellene építenünk, ha ennyire át akarjuk alakítani a bazilikát” – mondja *Fehérváry Jákó* atya, a rekonstrukció tervét kidolgozó Bazilika Műhely titkára. A hét

» A bazilika archív képe a felújítás előtt a régi szószékkel és a színes ablakkal

szerzetesből álló műhelyt tíz éve hozták létre, amikor úgy látszott, lesz forrás a bazilika belső felújítására. Egyesek ezt úgy értelmezték, hogy a fiatal szerzetesek magukhoz ragadták a kezdeményezést, noha a műhely tagjai inkább a középnemzedékhez tartoznak.

Calvin Kleintől a kolostorig

E „házmesterek” esetében a tudományos képzettség sem hiányzott: Jákó atya liturgiatudománnyal, elődje, *Mátyás* atya esztétikával foglalkozik. A közös gondolkodás eredményét először 2003-ban mutatták be társaiknak. Az ekkor elfogadott koncepcióhoz ke-restek építész, amikor 2007-ben valóban lehetőség nyílt a tervezetésre.

A bencések mindenképpen nemzetközi hírű tervezőre akarták bízni a feladatot. Pannonhalmán bő tíz éve jelentős építkezés folyik – új látogató-

központ, étterem, borászat, biomasz-sza-fűtőmű, legutóbb díjesővel elhalmozott zárandokház épült. Az egyes tervezők által jegyzett alkotások mind a kortárs építészeti minimalista irányvonalát követik, mely mára éppúgy Pannonhalma védjegyévé vált, mint a XIII. századi bazilika késő románja. Noha az eddigi megbízások többségét magyar építészek nyerték el, a legnagyobb falatnak tekintett bazilika rekonstrukciójára először *Peter Zumthor* svájci építészrt kérték fel. Amikor ő nem vállalta, az angol *John Pawson*hoz fordultak.

„Talán kegyetlenül hangzik, de nem láttunk olyan magyar építészrt, akire ezt a feladatot szívesen rábíztuk volna. Pannonhalma mindig is a világra nyitott hely volt, a középkori bazilikát is nyugat-európai mesterek építették” – magyarázza lapunknak Jákó atya. John Pawson elsősorban egy csehországi trappista kolostor, Nový Dvůr építészeként vált ismertté világszerte. Nem kifejezetten egyházi építész, tervezett például több luxus ruhaboltot a Calvin Klein áruházláncnak Szőlőtől New Yorkig, vagy éppen gyalogoshidat a londoni Királyi Botanikus Kertbe. Mindenesetre Pawson elég nagy név ahhoz, hogy magyarországi felbukkanása önmagában szenzációt jelentsen, és ez segített elhárítani a bencések útjában álló akadályokat.

Nem székesegyház

Akadályban pedig nem volt hiány. A szerzetesek célja az volt, hogy megszabaduljanak a templom belső térének képét meghatározó XIX. század végi berendezési tárgyak és dekoráció nagy részétől. E döntés mögött voltak ikonográfiai és ízlésbeli szempontok, de leginkább liturgikus megfontolások. Mindez a templom XIX. századi restaurátora, *Storno Ferenc* által létrehozott összművészeti alkotás (korabeli kifejezéssel *Gesamtkunstwerk*) széthullását eredményezte – a művészettörténészek legnagyobb bánatára. Storno a mennyezeti freskóktól a miseruháig mindent egységesen megtervezett, és egy sosemvolt pompás középkort álmódott Pannonhalmára, akárcsak kortársa, *Schulek Frigyes* a budai Mátyás-templomba.

»

HetiVálasz

» A freskókat a hatóság nem engedte lemeszlni, de a színeket tompán és fakón hagyták

» Szent Márton új ereklyetartója az alttemplomban

» Roeleveld Sikkes holland építész minimalista Viator étterme

» A bencések megválnának a baldachintól

» Abban az időben a szerzetesi élet világban volt – a templomot ritkán használták közösen celebrált szerzetesi misékre és zsolozsmázásra. Az akkori főapát a nagy székesegyházak mintájára hatalmas szószéket és didaktikus mesélő freskókat készíttetett, a hajót telerakták padokkal, mintha Pannonhalma hívők tömegét befogadó városi katedrális lenne, nem egy néhány tucat fős közösség bensőséges hangulatú imaterme. Amikor a második vatikáni zsinat után, az 1970-es évektől újjáéledt a hagyományos szerzetesi liturgia, kiderült, hogy ez a belső tér nem alkalmas a befogadására. A szószéket évtizedek óta alig használták, a megemelt középső részen, a plánumon viszont tábori székeken ültek a szerzetesek.

A bencések kérték, hogy bontsák le a szószéket, és készítsenek a plánumon stallumot (padokat) számukra, valamint egy méltó szembemiséző oltárt és egy ambótot (olvasóállványt). Ezt a művészettörténészek tudomásul vették, de amikor a bencések felvetették, hogy lemeszelnék a 150 éves mennyezetfreskókat, megmakacsolták magukat. Azt sem értették, miért kell eltávolítani a szentélyből a *Szent Márton* ábrázoló festett üvegablakot (valamint három kisebb társát), illetve *Szent István* és *Szent Benedek* szobrát.

„Művészettörténeti szemmel e két szobor eltávolítása fájdalmas veszteség. A szószék lebontásán is sokat vitatkoztunk, de beláttuk, hogy súlyos érvek szólnak az eltávolítása mellett.

A szobrok és az ablak esetében nem láttunk gyakorlati megfontolást, csak egy elvont liturgiai érvet. A freskók eltüntetését mind elvi, mind praktikus szempontból elfogadhatatlannak tartottam” – meséli a *Heti Válasznak* az egyeztetésekbe bevont kutató, *Dávid Ferenc*. Végül kompromisszum született: a freskókat restaurálták, de nem állították vissza az eredeti, élénk színeket, a szószéknek, a szobroknak és az ablakoknak menniük kellett, a baldachinos régi főoltár a szerzetesek bánátára a helyén maradt.

Maga a titok

„A baldachint bármikor szívesen elbontjuk, ha engedélyt kapunk rá. A szószéket több templomnak is fel-

» Pawson gyertyára emlékeztető rézlámpái

» Ónixból készült olvasóállvány és ablakok

ajánlottuk, de nagy mérete miatt seholy nem volt szükség rá. Ha Pannonhalmán marad, bemutatjuk mint kiállítási tárgyat, viszont az ablakokat inkább átadtuk az Iparművészeti Múzeumnak, ahol szakszerűen tudják őket tárolni” – magyarázza Rábai László, Várszegi Asztrik főapát titkára. Az utolsó csatát a kövezet miatt vívták. A művészettörténészek szerették volna, ha az eddigi állapothoz hasonlóan a Magyarországon kétszáz éve hagyományosnak számító kelheimi kőlapokat rakják le újra, vagy helyreállítják a középkori fehérvörös kőosztást. Pawson ezzel szemben egységesen portlandi követ javasolt. Végül egy negyedik megoldásnál kötötték ki, a süttői mészkőnél – ez legalább magyar termék.

A súlyos, pompás berendezéstől megtisztított bazilika középkori terébe szépen illeszkednek Pawson egyedi tervezésű diófa bútorai, gyertyára emlékeztető lámpái, korlátjai. Az új oltár, az ambó és a keresztelomedence fehér ónixból van, mely a Teremtés könyvének második fejezete szerint az Édenkert egyik drágaköve volt.

Ugyancsak ónix került a négy ablaknyílásba, a nagy körablak közep felé elvékonyodó, üvegre kasirozott ónixlapjain titokzatos fény szüremlik be, illesztékük diszkrét keresztet formáz. „Ezen a kiemelt helyen egy szentábrázolás kevés volt, itt a titoknak, Istennek kell megjelennie a maga tisztaságában” – magyarázza Jákó atya. Az altemplomban elhelyezték a kolostor védőszentjének, Tours-i Szent Mártonnak a csonterekljéjét, amelyet eddig a főapát lakosztályában őriztek. Ez az elrendezés Pannonhalmát hasonlóvá teszi a nagy nyugat-európai zarándoktemplomokhoz, például a Szent Péter-bazilikához.

Történt több „civilizációs” célú változtatás is, például padlófűtés készült a radiátorok helyett, a szerzetesek új öltözőhelyiséget kaptak, a kőfelületeket és a régi kapukat restaurálták. A felújítást az Európai Unió 85 százalékos támogatása fedezte, az önrészt az apátság teremtette elő. „Nagyjából 705 milliós fejlesztésről van szó, mely a bazilika belső terének felújításán kívül tartalmazza egy új bejárat és egy audioguide rendszer kiépítését. Az új feljárat átadása után januártól a látogatók egyénileg is megnézhetik a templomot anélkül, hogy keresztülmennének a kolostor és a gimnázium udvarán” – magyarázza Rábai László.

„Ami Pannonhalmán történt, végső soron elfogadható kompromisszum. Ezek a nagyszerű épületek 100-150 évente átesnek egy hasonló megújulásra, s ez Pannonhalmán esetében régóta időszerű volt. A műemlékes dolga, hogy ne hagyja szétszaggatni a ránk maradt örökséget, de törekszünk arra is, hogy békét teremtsünk az épület használója és az épület között. Ezért számunkra siker, ha a templom valóban alkalmasabbá vált a XXI. századi szerzetesi élet számára” – összegezte Dávid Ferenc.

www.rtlklub.hu/dallas

© 2012 Warner Bros. Entertainment Inc.

JOCKEY EWING

DALLAS

**AZ ÉVEK MÚLNAK
A VISZÁLY ÖRÖK**

RTL KLUB **MINDEN HÉTEN**

SZÉRDÁN 21:00-KOR

az RTL Klubon

HIRDETÉS